

4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас: затв. Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL : <https://surl.li/swijsd>

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПОЧАКТОВОЇ ШКОЛИ

***Плотнікова Валерія**, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»*

Науковий керівник: Казьмірчук Н.С., кандидатка педагогічних наук, доцентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

У сучасній педагогічній науці природнича компетентність розглядається як одна з ключових, яка формується в учнів початкових класів. Вона необхідна для успішної соціалізації дитини, розвитку її критичного мислення, дослідницьких умінь, екологічної свідомості та здатності адаптуватися до змін у навколишньому світі. Формування природничої компетентності варто розпочинати з молодшого шкільного віку, що зумовлено віковими особливостями дітей, а саме пізнавальною активністю, високим рівнем допитливості та здатністю до емоційного сприймання природи.

У широкому розумінні природнича компетентність – це здатність особистості застосовувати знання, уміння та навички, сформовані в процесі вивчення природничих наук, у життєвих ситуаціях, зокрема для пояснення природних явищ, оцінки інформації та прийняття обґрунтованих рішень у питаннях, пов'язаних із природою і навколишнім середовищем.

Згідно з визначенням, наведеним у «Концепції Нової української школи», природнича компетентність включає в себе не лише знання про природу, явища та закономірності, а також передбачає розвиток у молодших школярів умінь спостерігати, проводити досліді, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати та формулювати висновки, а також формувати емоційно-ціннісного ставлення до природи й екологічно доцільної поведінки.

Усім відомо, що в сучасній початковій школі природнича компетентність формується в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ», у якому поєднано знання з природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної освітніх галузей. Такий підхід дає змогу цілісно сприймати світ, не фрагментуючи знання за дисциплінами, і сприяє розвитку системного мислення.

Сьогодні природнича компетентність потрапила під пильну увагу педагогів та науковців, зокрема у 2024 році оцінювання цієї компетентності учнів початкової школи вперше було включено до загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти [1].

За словами А. Нікитчук, методистки відділу дослідження та аналітики українського центру оцінювання якості освіти, оцінювання рівня сформованості природничої компетентності – це новація, адже подібного інструменту у вітчизняних напрацюваннях досі не було. Лише в 2024 році вдалося підготувати напрацювання, розробити концепцію і створити інструмент моніторингу природничої компетентності випускників початкової школи. Варто зазначити, що у 2018 та 2021 роках УЦОЯО оцінювало лише рівень читацької та математичної компетентності [2].

Варто також нагадати про те, що Україна раніше брала участь у проведенні міжнародного дослідження «The Trends in International Mathematics and Science Study» («Міжнародне порівняльне дослідження якості математичної та природничої освіти»), яке оцінювало саме математичну і природничу компетентності учнів четвертих класів. Проте українські випускники початкової школи востаннє брали участь у дослідженнях у 2007 році. Для того, щоб відновити участь у міжнародному порівняльному дослідженні, варто на національному рівні систематично проводити моніторинг стану сформованості як математичної, так і природничої компетентності.

Отже, в межах дослідження, нами було проведено моніторинг стану сформованості природничої компетентності випускників початкових класів. Проаналізувавши наукову літературу та передовий педагогічний досвід, ми виокремили такі структурні компоненти природничої компетентності:

– когнітивний (знаннєвий) компонент, який охоплює знання про живу і неживу природу, екологічні системи, фізичні явища, властивості речовин тощо. Важливою є не лише наявність знань, але й розуміння причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення та класифікація природних об'єктів;

– операційно-діяльнісний компонент, який передбачає сформованість дослідницьких навичок, уміння працювати з природними об'єктами, моделювати ситуації, вести спостереження, здійснювати прості експерименти, робити припущення та перевіряти їх;

– ціннісно-мотиваційний компонент, який визначає інтерес учнів до пізнання природи, емоційно-позитивне ставлення до навколишнього середовища, готовність до екологічно вмотивованої поведінки, а також внутрішню мотивацію до пізнання світу;

– комунікативний компонент, що охоплює вміння учнів формулювати свої спостереження, описувати результати досліджень, аргументувати висновки, працювати в групі, вести діалог про природничі явища.

Учням 4 класів було запропоновано дати відповідь на опитувальник, написати невелике есе на тему «Я і природа навколо мене» та дві екологічні ситуації, що проєктують суб'єктну поведінку дітей у життєвих ситуаціях [4, 491]. Критеріями оцінювання були когнітивний, операційно-діяльнісний, ціннісно-мотиваційний та комунікативний. На основі цих критеріїв ми виокремили високий, достатній, середній та початковий рівень.

Узагальнивши результати констатувального експерименту було з'ясовано, що:

– високий рівень сформованості природничої компетентності мають 18% випускників;

– достатній рівень – 32% учнів 4 класів;

– середній рівень продемонстрували 38% молодших школярів;

– низький рівень – 12% випускників початкової школи.

Найвищі показники зафіксовано у когнітивному критерії, найнижчі – в операційно-діяльнісному. Це свідчить про те, що школярі і до цього часу більше

орієнтуються на запам'ятовування інформації, аніж на її практичне застосування в їхньому житті.

У сучасних дослідженнях з проблем природничої освіти все більше уваги приділяють вивченню можливостей активних методів. Дедалі частіше звучить думка про те, що процес формування природничих компетентностей потребує особливої уваги та уникнення надмірної вербалізації (Н. Бібік, О. Біда, О. Грошовенко, Л. Присяжнюк, О. Пруцакова, Г. Пустовіт та ін.) [3, 96].

Попри нормативну визначеність природничої компетентності як однієї з ключових у системі початкової освіти та її інтеграцію у зміст курсу «Я досліджую світ», результати педагогічної практики та емпіричних досліджень свідчать, що рівень її сформованості в більшості учнів залишається на середньому рівні. Такий стан зумовлений комплексом педагогічних, організаційних, психологічних та соціальних причин, серед яких найсуттєвіші:

1. Формалізований підхід до реалізації природничої складової інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

У деяких школах вивчення природничих явищ здійснюється переважно на репродуктивному рівні – шляхом засвоєння готових знань. Такий підхід не сприяє формуванню дослідницьких умінь, критичного мислення та застосуванню знань у практичних ситуаціях.

2. Обмежене використання дослідницьких методів навчання.

У сучасній початковій школі дослідницька діяльність учнів часто носить епізодичний характер або здійснюється формально. Причинами цього є:

– недостатня матеріально-технічна база (відсутність елементарного обладнання, інструментів, умов для експериментів);

– невпевненість педагогів у реалізації дослідницького підходу;

– брак часу на повноцінну організацію досліджень у межах уроку.

3. Низький рівень мотивації та пізнавального інтересу.

Багато учнів не виявляють активної зацікавленості у вивченні природничих тем, оскільки виклад матеріалу є одноманітним, недостатньо емоційним або абстрактним для їхнього віку; обмежена кількість міжпредметних зв'язків і

прикладів з реального життя; не створено умов для самовираження через практичну діяльність (дослід, проєкт, моделювання).

4. Відсутність системного підходу до формування компетентності.

Нерідко в освітньому процесі природнича компетентність розглядається як побічний результат вивчення курсу «Я досліджую світ», а не як цілеспрямований об'єкт формування. Відсутність чіткої системи завдань і критеріїв оцінювання заважає забезпечити послідовний розвиток компетентності в усіх її компонентах – знаннєвому, діяльнісному, ціннісному.

5. Мінімальна практична спрямованість навчального процесу.

Діти краще засвоюють природничі знання тоді, коли мають можливість використовувати їх у реальному житті. Проте у сучасній початковій школі в умовах воєнного стану безпосереднє спілкування учнів з природою є досить обмеженим. Зменшилася кількість екскурсій на природу, масових заходів, в тому ж числі й природоохоронних, участь в екологічних проєктах тощо. Така ситуація призводить до відриву знань від практики, що знижує інтерес і ефективність засвоєння.

6. Вікові особливості молодших школярів.

Учні молодшого шкільного віку мають обмежені абстрактно-логічні здібності. За відсутності достатньої наочності, ігрових елементів, моделювання, складні природничі поняття стають для них малозрозумілими. Без належної адаптації навчального матеріалу природнича компетентність не формується на належному рівні.

Для підвищення рівня сформованості природничої компетентності молодших школярів, на нашу думку, необхідно:

- забезпечити систематичне впровадження дослідницьких методів навчання;
- удосконалити навчально-методичне забезпечення природничої освіти (відсутні навчально-дослідні ділянки та географічні майданчики з якісним обладнанням у більшості загальноосвітніх навчальних закладах України);
- організовувати практичну діяльність учнів у природному середовищі;

- здійснювати підготовку вчителів до реалізації природничої складової інтегрованого курсу;
- розвивати партнерську взаємодію між школою, сім'єю та громадськістю у формуванні екологічної культури дітей.

Отже, середній рівень сформованості природничої компетентності учнів сучасної початкової школи є наслідком багатьох взаємопов'язаних факторів: педагогічних умов, недосконалості реалізації інтегрованого курсу, недостатньої мотивації дітей і практичної спрямованості навчання. Усунення цих причин можливе лише за умов комплексного підходу до вдосконалення методичної системи природничої освіти, підвищення професійної майстерності педагогів й активного залучення дітей до дослідницької діяльності з перших років навчання.

Список використаних джерел:

1. УЦОЯО вперше оцінив природничу компетентність учнів початкових шкіл. URL: <https://surl.li/isajsv>
2. Вакуленко Тетяна. Про результати дослідження якості початкової освіти. URL: <https://surl.li/kidvda>
3. Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2021. №. 1 (196). С. 95-100.
4. Казьмірчук Н.С., Стахова І.А. Педагогіка емпайерменту у процесі формування екологічної культури молодших школярів. *«Наука і техніка сьогодні»* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)), 2024. No 13(41) 2024. С.486-499.

РОБОТИ НАД СИНОНІМАМИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЯК ШЛЯХ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Погончук Юлія, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Комарівська Н.О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського